

EL DOCTOR MIQUEL OLEO I QUADRADO I ELS INICIS DE LA MEDICINA FORENSE A MENORCA

RUIZ DE AZÚA i MERCADAL, Antoni

Llicenciat en Medicina i Cirurgia. Barcelona (Barcelonès). 20390arm@comb.cat

Rebut: 21 de gener de 2020

Acceptat: 15 de febrer de 2019

PARAULES CLAU:

- *Miquel Oleo i Quadrado*
- *Medicina legal*
- *Peritatge mèdic forense*
- *Ferides per arma de foc*
- *Menorca*

PALABRAS CLAVE:

- *Miguel Oleo i Quadrado*
- *Medicina legal*
- *Peritaje médico forense*
- *Heridas por arma de fuego*
- *Menorca*

KEYWORDS:

- *Miquel Oleo i Quadrado*
- *Legal Medicine*
- *Forensic medical report*
- *Wounds for fire guns*
- *Minorca*

RESUM: El 1823 un jove estudiant de medicina menorquí anomenat Miquel Oleo i Quadrado va viatjar a París per a ampliar estudis amb el professor Mateu Orfila i Rotger, un dels pioners de la medicina legal moderna. En aquest article s'analitza l'informe mèdic forense que, sobre la mort accidental d'un nen de 8 anys a Ferreries (Menorca), van elaborar el 1846 Miquel Oleo i un company. Les pautes que van seguir durant la recerca concorden amb les recomanacions aportades per Mateu Orfila a la seva obra "*Traité de médecine légale*".

RESUMEN: En 1823 un joven estudiante de medicina menorquín llamado Miquel Oleo Quadrado viajó a París para ampliar estudios con el profesor Mateu Orfila Rotger, uno de los pioneros de la medicina legal moderna. En este artículo se analiza el informe médico forense que, sobre la muerte accidental de un niño de 8 años en Ferreries (Menorca), elaboraron en 1846 Miguel Oleo y un compañero. Las pautas que siguieron durante la investigación concuerdan con las recomendaciones aportadas por Mateu Orfila en su obra "*Traité de médecine légale*".

DOCTOR MIQUEL OLEO I QUADRADO AND THE BEGINNINGS OF MINORCA LEGAL MEDICINE . ABSTRACT:

In 1823 a young menorcan medical student named Miquel Oleo Quadrado traveled to Paris to expand his studies with professor Mateu Orfila i Rotger, one of the pioneers of modern legal medicine. This article analyzes the forensic medical report of the accidental death of an 8-year-old boy in Ferreries (Menorca) written in 1990 by Miguel Oleo and a partner. The guidelines followed during the research agree with the recommendations provided by Mateu Orfila in his work "*Traité de médecine légale*".

CITACIÓ DEL 'ARTICLE: RUIZ DE AZÚA i MERCADAL, Antoni. "El doctor Miquel Oleo i Quadrado i els inicis de la medicina forense a Menorca". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2020; 73: 55-69. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2020.73.3>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Antoni Ruiz de Azúa i Mercadal, 2020

DOI:10.1344/gimbernat2020.73.3

PRESENTACIÓ

A principis del segle XIX alguns joves menorquins marxaren a París per estudiar medicina amb el metge maonès Mateu Orfila i Rotger (1787-1853), un dels pioners de la toxicologia forense moderna. Dos d'aquells estudiants foren Constantí Sanxo i Pons (1798-1856), que es va doctorar l'any 1821, i Rafel Saura i Eymar (1813-1871), doctorat el 1839 i futur catedràtic d'Obstetrícia i Malalties de la Infància al Colegio de San Carlos de Madrid. Un tercer fou en Miquel Oleo i Quadrado (1802-1862). Oleo residia a París l'any 1823, quan Mateu Orfila publicà la seva obra "*Leçons de Médecine Légale*". En aquest article comentaré un peritatge judicial realitzat per Miquel Oleo l'any 1846, que ens permetrà conèixer l'estat de la medicina forense menorquina a la primera meitat del segle XIX.

MIQUEL OLEO I QUADRADO (1802-1862) NOTES BIOGRÀFIQUES

El meu interès per la història de la medicina menorquina, sorgí arran de la investigació biogràfica del meu avantpassat el Dr. Miquel Oleo i Quadrado.

Entre finals del segle XVIII i principis del XIX, van néixer a Ciutadella (Menorca) almenys cinc nens anomenats Miquel Oleo i Quadrado. Els tres primers eren fills de Francesc Oleo Canet i Margarida Quadrado i Gomá, morts els dos primers abans de complir el primer any de vida. El tercer (1759-1813) fou un metge de prestigi, que va descriure per primer cop la maniobra de reanimació boca a boca i és autor de la *Topografia Mèdica de Maó*, la primera en presentar-se, l'any 1787, a la recent fundada Acadèmia Mèdico-Pràctica de Barcelona. Els quart i cinquè Miquel Oleo i Quadrado, foren fills de Francesc Oleo i Benejam i Àngela Quadrado i Oleo. El primer havia nascut el 1799 i morí abans de complir els tres anys d'edat. El segon, nascut l'any 1802, fou el meu avantpassat. Sobre aquest últim parla aquest article.

Durant els segles XVIII i XIX, alguns membres de la família Oleo exerciren professions sanitàries. El 1827,¹ Francesc Oleo i Benejam, el pare de Miquel Oleo, fou diputat de Sanitat. Uns anys més tard, Rafel Oleo i Quadrado, un altre fill d'en Francesc, va estudiar Farmàcia, arribant a ésser un reputat botànic i historiador menorquí. Miquel Oleo va viure i va exercir gairebé tota la seva vida a Ciutadella (Menorca). Es va casar amb Concepció Martorell i Threy, neta del primer marquès d'Albranca, i van tenir dues filles: Maria Àngels i Rosa (Figura 1).²

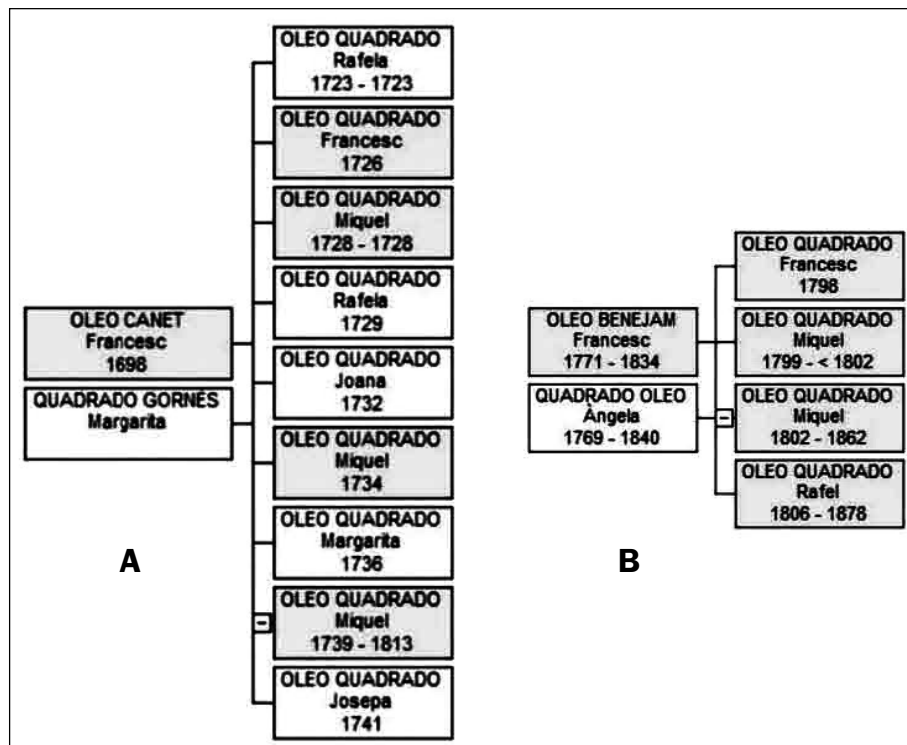

Figura 1. A. Arbre genealògic dels tres germans Miquel Oleo i Quadrado, fills de Francesc Oleo i Canet. El nascut el 1739 va ser el metge que va descriure per primera vegada la maniobra de reanimació boca a boca. B. Arbre genealògic dels dos germans Miquel Oleo i Quadrado fills de Francesc Oleo i Benejam. El nascut el 1802 és el protagonista d'aquest article.

Segons consta al seu expedient militar,³ entre 1817 i 1821 Miquel Oleo es doctorà en filosofia al Convent de Sant Agustí de Ciutadella, una institució associada a la Universitat Literària de Palma. En 1821 va iniciar estudis de Medicina al Reial Col·legi de Cirurgia de Palma obtenint la qualificació d'excel·lent. Posteriorment va prosseguir els seus estudis de Medicina en la Universitat Literària de Palma i a la Universitat de València (Figura 2). En aquesta última, per unanimitat del jurat, li va ser concedit el títol de Batxiller en Medicina amb la qualificació *"tanquam benemeritum et valde condignum et nemine discrepante"*. Per ampliar els seus estudis de Medicina el 1823 es traslladà a la Universitat de París, on es matriculà de les assignatures següents:

- Patologia externa: prof. Marjolin
- Clínica quirúrgica: prof. Lisfranc
- Clínica quirúrgica: prof. Dupuytren y Prof. Boyer
- Clínica quirúrgica en malalties sifilitiques: prof. Tulliesier
- Clínica mèdica: prof. Chomel y prof. Broussais
- Química mèdica: prof. Orfila
- Fisiologia: prof. Gendy
- Dermatologia: prof. Briett
- Obstetrícia: prof. Hattin
- Patologia mèdica: prof. Andial
- Anatomia patològica: prof. Trousseau
- Història natural: prof. Dumezil i prof. Geoffroy St. Hilaire
- Fisiologia general: prof. Blainville

Figura 2. *Estudi General Lul·lià de Palma (antiga seu de la Universitat Literària de Palma).
Foto reproduïda amb l'autorització de la Fundació Turismo Palma.*

Crida l'atenció que Miquel Oleo no estudiés Medicina Legal amb Mateu Orfila, sinó Química Mèdica. Encara que el doctor Orfila havia estat nomenat el 1819 professor de Medicina Legal, el 1822 fou destituït per causes polítiques, i reubicat com a professor de Química Mèdica. A pesar d'aquestes contrarietats, Orfila persistí en la seva tasca de divulgació de la Medicina Legal, publicant el llibre "*Leçons de médecine légale*"⁴ el 1823, quan ja Miquel Oleo estava estudiant a París. Anteriorment, Orfila havia publicat "*Leçons faisant partie du Cours de médecine légale*",⁵ una petita obra de toxicologia forense. Finalment, després de vàries edicions de les "*Leçons de médecine légale*", l'any 1836 publicà el seu famós "*Traité de médecine légale*",⁶ la quarta edició del qual fou traduïda al castellà pel doctor Enrique Ataide (Figures 3 i 4).⁷

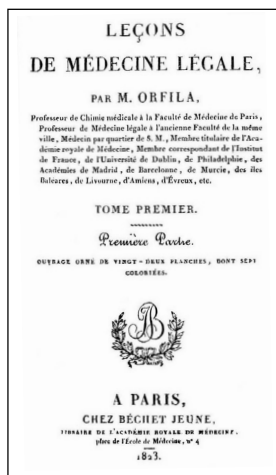
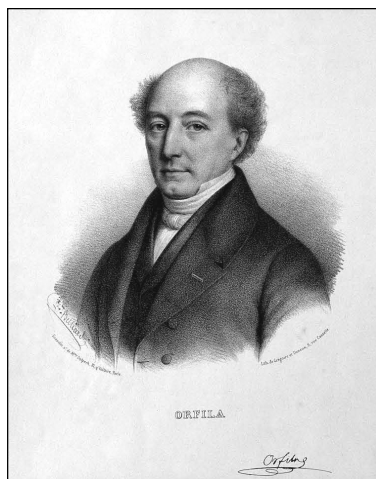

Figura 3. Dr. Mateu Orfila i Rotger (1787-1853).
Figura 4. "*Leçons de médecine légale*" de M. Orfila (1823).

Actualment, els descendents de Miquel Oleo encara conserven quatre llibres de la seva biblioteca professional:

- Chomel, A. F. *Elementos de patología general. Traducción al castellano*. Madrid: Imprenta de José de Collado, 1821.
- Broussais, E. A. *Annales de la médecine physiologique*. Vol. 11. París: Chez Melle Delaunay, 1826.
- Adelon, N. P. *Physiologie de l'homme*. 2 volums. París: Compère, 1823.
- Cursach, J. *Botanicus medicus ad medicinae alumnorum usum*. Ciutadella: Imp. Joannis Fabregues, 1791.

D'aquestes obres, dues estan escrites per dos dels seus professors a París, pel que no seria d'estranyar que Miquel Oleo també hagués estudiat les "*Leçons de médecine légale*" d'Orfila.

El 10 de desembre de 1828, entrà en vigor a Espanya un Reial Decret que regulava l'ensenyament de la Medicina i la Cirurgia. Per això, el 15 de gener de 1829, Miquel Oleo es presentà als exàmens per a l'obtenció del grau de llicenciat en Medicina, al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona. Un cop superats els exàmens, Oleo retornà a Ciutadella, i inicià una carrera professional que el conduí a ocupar els següents càrrecs oficials: metge de l'Hospital de la Caritat de la Casa d'Expòsits de Ciutadella, regidor de la Universitat General de Menorca i particular de Ciutadella, vocal secretari de la Junta de Sanitat de Ciutadella, membre de la Comissió de l'epidèmia de còlera, vocal secretari de la Junta Municipal de Beneficència de Ciutadella, i metge militar del Destacament d'Artilleria i transeünts de Ciutadella. Per altra banda, la seva inquietud científica el conduí a formar part, com a soci agregat, de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma de Mallorca, i com a soci corresponsal de la Sociedad Médica de Emulaci3n de Barcelona.

A mitjans del segle XIX es van crear nombroses associacions mèdiques a Espanya. Aquestes tenien com a finalitat la defensa dels seus interessos professionals i compartir els últims coneixements científics entre els seus associats. El 9 de maig de 1841 es va fundar la "*Sociedad Médica de Emulaci3n*" de Barcelona en la divisa de la qual podia llegir-se "instrucci3n mútua, fraternitat, progrés científic". Segons constava en els seus estatuts, per ser acceptat com a soci corresponsal d'aquesta associaci3n, el doctor Oleo va haver de presentar una memòria, actualment no localitzada.

De tota manera, el càrrec de major relleu ostentat al llarg de la seva carrera professional fou el de Subdelegat de Medicina i Cirurgia del Partit de Ciutadella (la màxima autoritat sanitària en la meitat oest de l'illa de Menorca), càrrec que exercí entre 1831 i 1852.

EL PERITATGE JUDICIAL DE 1846

Disposem de poca informaci3n sobre la medicina forense menorquina anterior al segle XIX. El document més antic conservat és un protocol judicial datat a Ciutadella del 1378 que recull l'autòpsia practicada al galeot Antoni Nereny, mort per una ferida

d'espasa.⁸ L'autòpsia fou realitzada pels cirurgians Domingo Valls i Antoni Silvestre, amb l'ajut del barber Deuslofeu.

En la seva condició de Subdelegat de Sanitat, Miquel Oleo era requerit freqüentment per a actuar com a perit en els jutjats de Ciutadella. Actualment es poden consultar alguns dels seus peritatges a l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. Entre ells en destaca un que forma part del "*Sumario criminal formado de oficio sobre la muerte desgraciada del muchacho Guillermo Gornes y Bagur en el predio de Calafi Vell, término de Ferrerías*" instruït el 25 d'agost de 1846 en el Jutjat de Primera Instància del Partit de Ciutadella.⁹

Segons consta en el sumari, Guillem Gornes i Bagur morí a Ferreries, el matí del 24 d'agost de 1846, festivitat de Sant Bartomeu (patró de Ferreries), als 8 anys d'edat. Aquell matí, el masover del predi Calafí Vell marxà al poble, deixant la cura de la casa en mans de Josep Janer i Guillem Gornes, dos mossos de 12 i 8 anys. Després de menjar, estant en Josep Janer fora de la casa, escoltà el so d'un tret que provenia de l'interior de l'edifici. En entrar per veure el succeït, trobà ajagut al terra, el cos ensangonat del seu company al costat d'una escopeta.

Què feien dos fadrins tan joves treballant al camp? En aquella època, Menorca patia una gran penúria econòmica, que obligà a emigrar a moltes famílies menorquines: entre els anys 1826 i 1857 van emigrar 9.418 persones, aproximadament la quarta part de la població.¹⁰ Això explica que alguns nens treballassin al camp per guanyar-se el sosteniment.

Guillem Gornes va morir el 24 d'agost a dos quarts de quatre de la tarda. Malgrat l'escàs nombre d'habitants de Ferreries (el 1842 tenia 1.122 habitants i 225 llars) i coincidir amb el dia de la festa patronal, les autoritats locals actuaren amb rigor i diligència. A les poques hores de tenir lloc el succés, es presentaren al lloc dels fets (a 3 km de distància del poble) l'alcalde, l'escrivà i el metge del poble, el Dr. Antoni Cardona i Llorens. Un cop allà, inspeccionaren l'escenari sense alterar l'entorn ni la posició del cadàver. A continuació redactaren un informe complet, que enviaren amb urgència als jutjats de Ciutadella. A dos quarts de set del matí del dia 25, l'informe entrava al Jutjat de Ciutadella, i poc després, els metges Miquel Oleo i Quadrado i Antoni Cardona i Llorens foren nomenats responsables del reconeixement i autòpsia del cadàver. El 1846 el doctor Oleo, de 44 anys d'edat, en feia ja quinze que exercia com a Subdelegat de Medicina i Cirurgia del partit de Ciutadella (Figura 5).

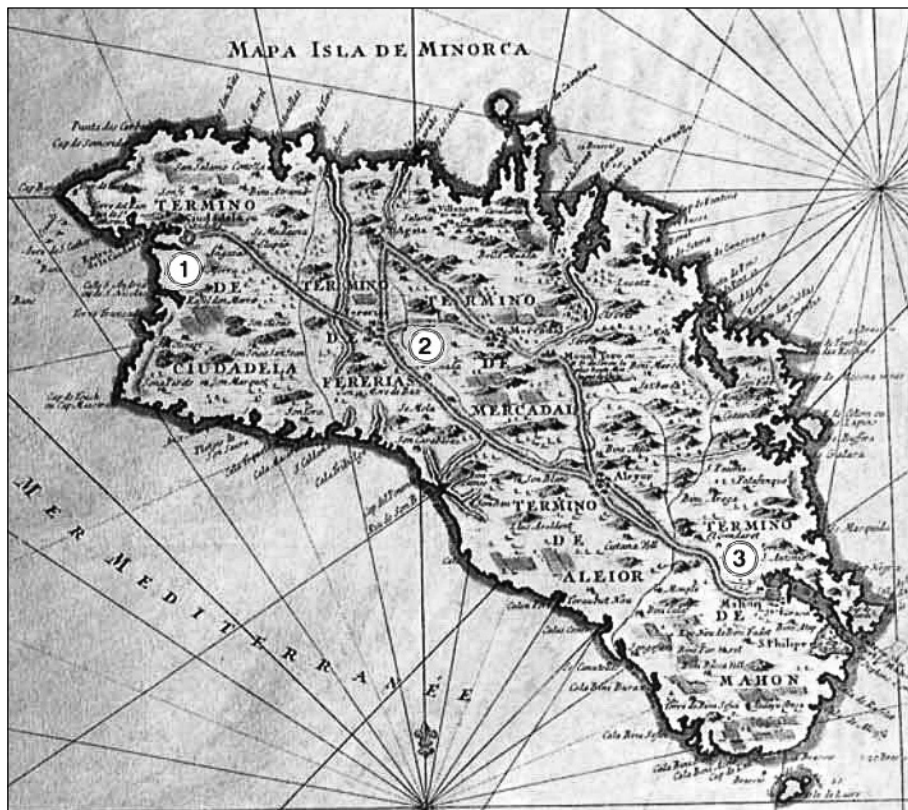

Figura 5. Mapa antic de l'illa de Menorca. 1 Ciutadella. 2 Ferreries (Calafí Vell). 3 Maó.

Miquel Oleo va necessitar varies hores per recórrer els 17 km. que separen Ciutadella de Ferreries i arribar al predi Calafí Vell amb la comitiva judicial, composta per l'alcalde de l'Ajuntament, el secretari i el metge titular, Antoni Cardona i Llorens. Finalment, a dos quarts de set de la tarda del 25 d'agost, la comitiva arribà a Calafí Vell.

Segons consta en el sumari, a l'habitació en què es trobava el cadàver, els dos metges van observar el següent:

“Se hallaba (el cadáver) tendido en el suelo de espaldas y algo sobre el lado izquierdo, transversalmente situado con respecto a la pieza (la cual sólo tiene siete palmos de ancho por doce de largo), con el brazo izquierdo ligeramente extendido, y el derecho un poco encorvado sobre el cuerpo, hallándose una balsa de sangre en el mismo lugar.

Cerca del cadáver formando un ángulo recto con él, estaba también tendida en el suelo una escopeta, cuya boca distaba tan sólo cosa de medio palmo del pecho, y cuya parte superior del cañón se hallaba sucia de humores y porciones de tejidos animales. Entre la escopeta y el cadáver vieron igualmente una pelota de jugar.

Medido el cadáver se halló tener seis palmos y medio de longitud y su aspecto era el de un muchacho de unos ocho años. La pared correspondiente a los pies estaba salpicada de sangre a la altura de unos tres palmos”.¹¹

La metodologia seguida per a descriure l'entorn i el cadàver recorda les recomanacions d'Orfila en el seu “Tractat de Medicina Legal”.

“De los signos que pueden dar a conocer si las heridas son casuales o efecto de un asesinato o de un suicidio. Muchas veces consiguen los magistrados resolver este problema sin recurrir a los facultativos, fundando su juicio en el estado de los lugares en que se encontró el cadáver, en la situación que ocupaba el cuerpo, en la posición de los miembros, en el desorden de los vestidos, en los objetos que rodeaban al cadáver, en la cantidad de sangre derramada en los vestidos y en el suelo, en la presencia del instrumento vulnerante inmediato al herido, en su estado de demencia, en los odios y enemistades, y particularmente en las declaraciones de los testigos”.¹²

Continua l'informe pericial descrivint l'exploració externa del cadàver.

“Trasladado el cadáver al patio para operar con mayor luz, descubrieron sobre la sexta costilla del lado izquierdo una herida redonda de una pulgada y media de diámetro, hecha con arma de fuego, en cuyo rededor se hallaba quemada la carne en un diámetro de unas tres pulgadas y media y mucho más de la porción de camisa correspondiente; todo el lado derecho enfisematoso, sin ninguna herida exterior”.¹³

Aquestes observacions sobre les ferides per arma de foc també recorden els estudis realitzats pel Dr. Lachèse, citats en el “Tractat de Medicina Legal” d'Orfila. En l'informe pericial era important descriure amb precisió la ferida ja que permetria deduir la distància des de la que s'havia produït el tret. Segons Lachèse, els trets de

perdigons dels números 1 i 8, produïts a 7,5 polsades de distància, produïen ferides perfectament rodones, mentre que a 17 polsades se separaven alguns perdigons produint escolladures als marges de la ferida.¹⁴

Després de fer la inspecció externa del cadàver, els dos metges van procedir a la realització de l'autòpsia. Degut a l'avançada hora del dia i per aprofitar al màxim la llum natural, van traslladar el cadàver al pati de la casa.

*“Practicada la autopsia, pudieron observar lo siguiente. Fracturada la sexta costilla en el local de la herida, atravesados ambos pulmones y desgarrados por una carga de perdigones, de los cuales los unos se encontraban en su propio tejido, y los otros libres en la cavidad del pecho, destruido completamente el corazón, y fracturada la séptima costilla del lado derecho en su parte superior, o sea, cerca del espinazo, cuya fractura junto con el desgarro de la pleura correspondiente explica la infiltración de aire (enfisema) del lado derecho”.*¹⁵

Finalment, amb totes les dades recollides, els dos metges redactaren el seu informe i emeteren el seu dictamen. La mort fou accidental, descartant que l'escenari dels fets s'hagués manipulat per a simular un accident.

*“Vista la naturaleza de la herida y la dirección de abajo arriba y algo de delante a atrás, como igualmente la posición del cadáver y de la escopeta, y las salpicaduras de sangre en la pared son de dictamen que el muchacho recibió el tiro a quema ropa o mejor con la boca de la escopeta inmediatamente aplicada contra su pecho, estando en pie cerca de la pared salpicada, algo encorvado hacia adelante sobre su lado izquierdo, estando la escopeta oblicua de abajo arriba, en una palabra en la misma posición que pudiera un ignorante tomara para sacar la baqueta que se resistiere algún tanto. Piensan igualmente que pudiera muy bien haber apoyado el pie de gato contra el ángulo de la pared en una puerta que hay en la misma pieza, la cual conduce al dormitorio de los labrantines, mayormente si el muchacho hubiera tratado de sacar la escopeta arrastrando. Por fin son de parecer que para considerar esta muerte efecto de mano alevosa debería suponerse muchísima previsión y cautela en desfigurar el modo y naturalidad del tiro, que por el contrario lo consideran hija de la casualidad y de la ignorancia del muchacho que quería manejar de un modo u otro un arma cuyo riesgo desconocía (Figura 6)”.*¹⁶

Figura 6. Martell, gallet o peu de gat d'un fusell. Autor de la fotografia, Engineer comp geek. (Wikipedia). Llicència Creative Commons.

El cadàver fou enterrat la mateixa tarda de l'autòpsia. En el llibre sacramental de defuncions de la parròquia de Ferreries el rector hi feu constar els noms de dos veïns del poble com a testimonis de la mort de l'al·lot.

"Falleció el día veinticuatro del mes de agosto del año mil ochocientos cuarenta y seis, sin Facultativo. Fueron testigos José Fullana y Juan Villalonga, vecinos de Ferrerías ...".¹⁷

Aquesta anotació tan singular en un llibre sacramental s'explica per la necessitat de deixar constància de l'existència de testimonis que confirmessin que la mort de l'al·lot no era un suïcidi ni la d'un criminal ajusticiat. En ambdós casos, no hagués estat possible enterrar-lo en un cementiri catòlic.

EL FINAL D'UNA ÈPOCA

El doctor Miquel Oleo fou un testimoni privilegiat del final d'una època. Fins aleshores la Medicina Legal no havia estat present en els plans d'estudi de les universitats espanyoles, ni els jutjats tenien adscrits metges forenses. El 1843, el doctor Pere Mata i Fontanet (1811-1877) fundà a Madrid la primera càtedra espanyola de Medicina Legal. A partir d'aquell moment, als estudiants de Medicina que desitjaven formar-se en Medicina Legal ja no els fou necessari desplaçar-se a l'estranger.

D'altra banda, el 1855 es va publicar la Llei de Sanitat que incloïa, entre d'altres novetats, la creació del Cos de facultatius forenses. Anys més tard, el 13 de maig de 1862, un Reial Decret va desenvolupar el Reglament de Servei Mèdic-Forense. Aquest reglament va ser aplicat mesos després i així, el 4 de setembre de 1862, el Dr. Andreu Hernández i Guasco (1817-1886) es va convertir en el primer metge forense adscrit al Jutjat de Primera Instància de Maó.¹⁸ En aquella època aquest jutjat era l'únic de primera instància a l'illa de Menorca, ja que el 1849 s'havia suprimit el de Ciutadella.

Andreu Hernández i Guasco pertanyia a una família de tradició sanitària. El seu avi, Andreu Hernández i Basili (1744-1817), va ser farmacèutic i botànic. El seu pare, Rafel Hernández i Mercadal (1779-1857), també va ser metge i va exercir de Subdelegat de Medicina a Maó en la mateixa època en què Miquel Oleo i Quadrado exercia aquest càrrec a Ciutadella.¹⁹ Rafel va escriure obres científiques de diversa índole, entre elles una de Medicina Legal titulada "Memòria sobre les ferides per armes de foc" (1847). Igual que el seu pare, Andreu Hernández i Guasco va ser nomenat Subdelegat de Medicina de Maó i va escriure nombroses obres científiques entre les que destaca "Quatre paraules sobre els miasmes i febres que produeixen", publicada el 1867, que va ser comentada a la revista francesa "*Veritas, Revue des sciences médicales*".²⁰ El 1883 Andreu Hernández i Guasco va ser el primer president electe de la Delegación Menorquina del Colegio Médico-Farmacéutico de Baleares.²¹

L'1 d'agost de 1888 el doctor Eduardo Colorado i Aparicio (1844-1913) va ser nomenat metge forense del Jutjat de Primera Instància de Maó (11). Oriünd d'Almagro (Ciudad Real), amb anterioritat havia exercit com a director mèdic del Llatzeret de Maó. Colorado va escriure diversos articles en diaris de Maó i Madrid defensant la utilitat dels llatzerets.²²

El 5 d'agost de 1907 va ser nomenat metge forense del Jutjat de Primera Instància de Maó el Dr. Antoni Blanc i Escrivà.²³ També ell fou Subdelegat de Medicina de Maó. Antoni Blanc va exercir com a forense durant la Guerra Civil Espanyola i un cop finalitzada la guerra, va ser readmès com a funcionari, sense ser sancionat.²⁴

AGRAÏMENTS

Al Dr. Florenci Sastre Portella, historiador responsable de l'Arxiu Històric Municipal de Ciutadella. A Antoni Guasch i Bosch, genealogista. Al Dr. Lluís Guerrero i Sala, president de la Comissió de Patrimoni Històric Sanitari de Catalunya i al Dr. Ferran Sabaté i Casellas, president de la Societat Catalana d'Història de la Medicina, pel seu assessorament i la traducció al català.

NOTES

1. ARXIU HISTÒRIC MAÓ. *Llibres de padrons municipals*. Padró barris Ciutadella y Mercadal. Any 1827, núm. 864.
2. Sobre aspectes biogràfics dels diferents membres de la família Oleo Quadrado que van exercir professions sanitàries, vegeu, entre d'altres: CALBET i CAMARASA, Josep M.; CORBELLÀ i CORBELLÀ, Jacint. *Diccionari Biogràfic de Metges Catalans*. Vol. 2. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajoana - Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 1981-1993, p. 173; LLOPIS FANER, Blai. *La peripècia de la vida i obra del doctor Miquel Oleo Quadrado: un metge menorquí del segle XVIII*. Maó: Institut Menorquí d'Estudis, 2004. (Fora col·lecció; 19). 199 p.; VALLRIBERA i PUIG, Pere; ESCUDÉ i AIXELÀ, Manuel Maria. "L'obra manuscrita de Miquel Oleo i Quadrado a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona". A: *Actes del XIV Congrés de Metges i Bòlegs de Llengua Catalana*. Vol. 2. Barcelona: Fundació Alsina i Bofill, 1992, p. 719-731; LLOPIS FANER, Blai. "Sobre on estudià medicina el Dr. Miquel Oleo Quadrado (1739-1813)". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2002; 37:187-193; VALLRIBERA i PUIG, P. *Les topografies mèdiques de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya*. Barcelona: PPU, 2000. (Publicacions del Seminari Pere Mata; 86). 142 p. VIDAL HERNÁNDEZ, José M. "George Cleghorn, un metge britànic a la Menorca setcentista". A: CAMARASA, J. M.; MIELGO, H.; ROCA, A. (coord.). *Actes de les I Trobades d'Història de la Ciència i de la Tècnica*. Maó: Societat Catalana de Física - Institut Menorquí d'Estudis - Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, 1991, p. 70-72; REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA. *Rafael Oleo Quadrado* [En línia] Consultable a: <<http://dbe.rah/biografias/48979/rafael-oleo-quadrado>> [Consulta: 21 Gener 2020]; CALBET i CAMARASA, Josep M.; CORBELLÀ i CORBELLÀ, Jacint. "Nota sobre la Societat Mèdica d'Emulació de Barcelona (1841)". A: *Gimbernat* [Barcelona], 1999; 30:75-80.
3. ARCHIVO GENERAL MILITAR SEGOVIA. *Documentación relativa a Don Miguel Oleo Quadrado*. Sección 1a. Lligall O-172.
4. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Leçons de médecine légale*. París: Béchet jeune, 1823. Dos toms lligats en tres volums, 737; 551 p.

5. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Leçons faisant partie du Cours de médecine légale*. París: Béchet jeune, 1821. 503 p.
6. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Traité de médecine légale*. París: Béchet, 1836. 4 v. (XIV, 582; 715; 885; 387 p); ORFILA, M. P. *Éléments (sic) de Chimie Médicale*. París: Chez Crochard, 1817. 2v. 610 p.
7. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Tratado de medicina legal. Traducido de la cuarta edición y arreglado a la legislación española por el doctor D. Enrique Ataide*. Madrid: Imp. José María Alonso, 1847-1849. 4 vol. v. 1-3. [Sense titol particular] (XVIII, 736; 564; 484 p.) v. 4. Toxicología (452 p.)
8. LLOMPART i MORAGUES, Gabriel. "El curso de la vida en Ciudadela una noche de 1378". A: *Estudis Baleàrics* [Palma], 1991; 40: 69-97.
9. ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE CIUTADELLA. *Jutjat Comarcal*. Plets. Any 1846. Nombre 1.
10. DUBÓN i PETRUS, María Lluïsa. "La emigración menorquina a Argelia en la primera mitad del siglo xix. Detección y evaluación mediante análisis demográfico directo e impacto sobre la evolución posterior de la población". A: *Anales de Geografía de la Universidad Complutense* [Madrid], 1987; 7: 177-184.
11. ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE CIUTADELLA. *Jutjat Comarcal*. Plets. Any 1846. Nombre 1.
12. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Tratado de medicina legal... op. cit.*, v. II, p. 501.
13. ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE CIUTADELLA. *Jutjat Comarcal*. Plets... *op. cit.*
14. ORFILA i ROTGER, Mateu. *Tratado de medicina legal... op. cit.*, v. II, p. 394.
15. ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE CIUTADELLA. *Jutjat Comarcal*. Plets... *op. cit.*
16. *Ibidem*.
17. ARXIU DIOCESÀ MENORCA. *Llibre de defuncions de Ferreries*, núm. 6.
18. *Gaceta de Madrid* [Madrid], núm. 137, de 17/05/1862, p. 1. [En línia] Consultable a: <<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1862/137/A00001-00001.pdf>> [Consulta: 21 Gener 2020].
19. *Gaceta de Madrid* [Madrid], núm. 249, de 06/09/1862, p. 1. [En línia] Consultable a: <<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1862/249/A00001-00001.pdf>> [Consulta: 21 Gener 2020].
20. BOVER i ROSSELLÓ, Joaquín Maria Fàbregues i Bernard Sintès. *Biblioteca de Escritores Menorquines. Extractado de la obra "Biblioteca de Escritores Baleares"*. Ciudadela: Establecimiento tipografico de S. Fàbregues, 1878. 360 p. (citat en la pag. 98)
21. HERNÁNDEZ i GUASCO, Andreu. *Cuatro palabras acerca de los miasmas y las fiebres que producen*. El Pabellón Médico [Madrid]: núm. 47, de 21/12/1867. p. 557-559. [En línia]

Consultable a: http://bibliotecavirtual.ranf.com/i18n/catalogo_imagenes/grupo.cmd?path=4024571> [Consulta: 21 Gener 2020].

22. *El liberal* [Maó], núm. 1520, de 22/07/1886. p. 2-3.
23. *El liberal* [Maó], núm. 738, de 13/12/1883. p. 2-3.
24. *El Mahonés* [Maó], núm. 81, de 14/08/1888. p. 3.
25. COLORADO i APARICIO, Eduardo. Consideraciones generales sobre lazareto y prácticas lazaretarias. *El bien público* [Maó]: núm. 3429, de 02/07/1884. p. 2.
26. *El bien público* [Maó], núm. 3440, de 14/07/1884. p.2.
27. *El bien público* [Maó], núm. 10593, de 28/08/1908. p. 2.
28. *Boletín Oficial del Estado* [Madrid], núm. 234 (22 Agost 1939). Consultable a: <<http://boe.es/datos/pdfs/BOE//1939/234/A04615-04615.pdf>> [Consulta: 21 Gener 2020].

